

*КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР
Інформаційно-бібліографічний відділ*

*Святиня
українського
народу*

*Бібліографічний дайджест
із циклу «Українські віхи»
до 465-річчя
Пересопницького Євангелія*

м. Кривий Ріг, 2021

Святиня українського народу: бібліографічний дайджест циклу «Українські віхи» до 465-річчя Пересопницького Євангелія / укладач В. Стукаленко.- Кривий Ріг, 2021.- 16 с.

Святиня українського народу: четвертий бібліографічний дайджест циклу «Українські віхи». Виданий до 465-річчя Пересопницького Євангелія .

Розповідає про історію створення рукопису, його значення для народу України та містить цікаві факти з його існування.

Дайджест включає в себе літературу із фондів КЗК «Міська бібліотека для дорослих» КМР.

В кінці в алфавітному порядку надано список використаної літератури.

Видання стане в нагоді учням середніх шкіл, студентам та викладачам навчальних закладів, бібліотекарям і всім, хто цікавиться питаннями історії України .

Укладач: провідний бібліограф ІБВ ЦБ В. Стукаленко

Святиня українського народу

бібліографічний дайджест циклу «Українські віхи» до 465-річчя Пересопницького Євангелія

Історія створення рукопису

В історії кожного народу знайдеться небагато книг, які він через віки зберігає й відносить до особливих, знакових, символічних, вважає їх своїми реліквіями та священною пам'яткою. Пересопницьке Євангеліє належить саме до таких книг.

Пересопницьке Євангеліє (1556 – 1561) — розкішна книга, вагою 9 кг. 300 гр., писана пізнім уставом на пергаменті форматом 380 x 240 мм. Складається з 482 аркушів. Рукопис багато орнаментований, прикрашений високохудожніми

кольоровими заставками й мініатюрами, читаємо в енциклопедичній статті **Пересопницьке Євангеліє // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років. — Львів, 1996. — Т. 6. — С. 2014.**

За красою й багатством оформлення Пересопницьке Євангеліє не має рівних собі серед українських рукописів.

Для прикладу наведемо одну з мініатюр, що прикрашають Пересопницьке Євангеліє. На ній зображений євангеліст Лука.

Покровителькою і замовницею книги була княгиня Анастасія Гольшанська-Заславська. Про це не варто забувати, бо саме її «накладом» писалося Євангеліє.

Ця вельможна жінка прославилася своїм благодійством, жертвуючи на потреби православної церкви, але саме «Пересопницьке Євангеліє» стало найбільшим титулом її заслуг перед рідним народом і православною вірою.

Сприяли появі Євангелія князь Іван Чарторийський та його дружина Євдокія. Пересопниця з монастирем у той час належала до їхніх володінь, тож вони й турбувалися про розвиток культури і духовності, у цьому виявлявся їхній патріотизм, - дізнаємося зі статті **Омелянчук, І. Пересопницькому Євангелію - 460 / Інна Омелянчук // Урядовий кур'єр. — 2021. — 1 вересня. — С. 5.**

Далі читаємо: «Зміст рукопису — традиційне четвероєвангеліє.

Своєрідним є вміщення перед кожним євангелієм так званих сумаріїв — короткого змісту розділу. На маргіналіях чимало голосів — пояснень до окремих малозрозумілих слів.

Після зруйнування Пречистенського монастиря доля книги тривалий час не була відома. Майже через півтора століття (1701) її подарував Переяславському єпископському престолові гетьман Іван Мазепа. Згодом пам'ятка опинилася в бібліотеці Переяславської семинарії, де 1837 року з нею ознайомився славіст О. М. Бодянський (1808-1877). Після переведення духовної семинарії з Переяслава до Полтави (1862) Пересопницьке Євангеліє теж було перевезено.

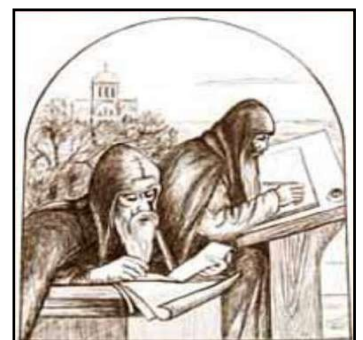
На поч. 20 ст. рукопис передано до Полтавського давньосховища. Тут його вивчали літературознавець В. М. Перетц (1870-1935) та філолог і палеограф О. С. Грузинський (1881-1954). Під час війни Пересопницьке Євангеліє було евакуйовано.

А з 1947 року воно зберігається в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Про що може розповісти давній рукопис? Найчастіше у нього немає ні автора, ні назви. Пересопницьке Євангеліє — одна з небагатьох рукописних книг, історія створення якої описана в самому рукописі.

Пересопницьке Євангеліє писалося з 1556 по 1561 рік у монастирі князів Заславських при церкві Святої Троїці та в Пересопницькому монастирі на Волині (зараз Рівенська область).

Із тексту Євангелія дізнаємося, що ця величезна робота була виконана двома ченцями: протопопом Михайлом Васильовичем Саноцьким і архімандритом Пересопницького монастиря Григорієм. Перекладачі подбали, щоб нащадки знали про фундаторів цієї праці, а також і їхню особисту подвижницьку працю.

Перший лишив своє ім'я в кінці кожного Євангелія: в Євангеліях від Матвія і

Іоанна він назвав себе "Михаилом Васильевичем, протопопом Саноцким", в Євангелії від Марка – "многогрешним рабом Михаилом", а в Євангелії від Луки – "писарем Михаилом Васильевичем из Санока".

Другий засвідчив свою авторську роботу такими словами: "Тыи книги чтыри Евангелия святое устроены кроткимъ, смиреннымъ и боголюбивымъ иеромонахом Григорием Архимандритомъ Пересопницким".

Невідомо, яку освіту отримали Григорій Пересопницький і Михайло Саноцький, але судячи із якості перекладу і приписок, вона була достатньо високою як на той час.

Григорій Пересопницький і Михайло Саноцький зробили свій переклад "для лучшего выразумления люду христианского посполитого".

В статті **Квітка, О. Світський ювілей церковної книги /О. Квітка // Літературна Україна.- 2011.- 18 серпня.- С. 11** дізнаємося: «Рукопис Пересопницького Євангелія становить собою книгу, переплетену в дубові дошки, обтягнуті зеленим оксамитом. Написано чорнилами на пергаменті красивим письмом. Приписки, вставки і післямови виконані, як висловилися автори, "дробнимъ письмомъ". Заголовки написані золотою в'яззю. Під сторінками в кожному із чотирьох Євангелій відмічені червоними чорнилами так звані зачала, які пояснюють, як потрібно читати тексти в церкві. Книга складається із 63 зошитів і 960 сторінок.

«Пересопницьке Євангеліє» – вишукана рукописна книга, розкішно виготовлена й оздоблена у традиціях стародавнього книжництва.

Книга збереглася переплетеною в дубові дощечки, обкладені зеленим оксамитом. Треба сказати, що ручне виконання такої книги вимагало величезної копіткої праці. Недаремно час створення Першокниги тривав аж п'ять років, до того ж працювала над рукописом не одна людина.

Пересопницьке Євангеліє є першою в Україні церковною книгою, перекладеною із книжної церковнослов'янської на староукраїнську мову. Написане було в часи пошуку українцями власної культурної, мовної та релігійної ідентичності».

Від гетьмана до президента

Доля Пересопницького Євангелія непроста та загадкова. Спочатку пам'ятка зберігалася в Пересопницькому монастирі. З 1600 р. до 1701 р. історія її місцезнаходження невідома. 17 квітня 1701 року гетьман України Іван Мазепа подарував її Переяславському кафедральному собору. З 1799 р. зберігалася в бібліотеці Переяславської семінарії, згодом – у Полтавській семінарії, в Полтавському історико-краєзнавчому музеї, в заповіднику «Києво-Печерська лавра».

З 24 грудня 1948 року – у відділі (тепер інституті) рукопису Бібліотеки АН УРСР (нині Національна бібліотека України ім. В. Вернадського), де й зберігається дотепер. Тож стаття **Чорна, С. Пересопницьке Євангеліє: від гетьмана Мазепи до президентів незалежної держави / Світлана Чорна // Голос України. — 2019. - 17 квітня. — С.1,14** розповідає саме про це.

Євангеліє використовували не лише під час богослужінь. Від самого початку

створення ця книга мала стати основою для читання, освіти та виховання.

Договори Київської Русі з Візантією 911 та 944 років підтверджували клятвою ім'ям язичницького бога Перуна та посиланнями на хрест і Євангеліє, що свідчить про тодішню релігійну толерантність.

Київські князі, передусім Ярослав Мудрий, створювали школи, де універсальними «підручниками» з мови, історії, географії та літератури були «Учительні Євангелія».

Перші переклади євангельського тексту на церковнослов'янську з'явилися до Володимирового хрещення: Кирило та Мефодій переклали з грецької окремі тексти Святого Письма дізнаємося зі статті **Решетняк, Н. В. Пересопницьке Євангеліє скарб минулого, святиня сьогодення / Н. В. Решетняк, Я. С. Махоня // Позакласний час.- 2011.- № 12.- С. 5.**

Пізніші переклади Євангелій – Галицького (1144), Добрилового (1164), Холмського (XIII ст.), Полікарпового (1307), Луцького (XIV ст.) – мають риси діалектів давньоукраїнської народності.

Тож не дивно, що про Пересопницьке Євангеліє пам'ятали та користувались ним протягом століть. Обкладинку рукопису змінювали не менше ніж три рази. На сторінках є позначки, зроблені різними мовами, які належали до різних епох. На перших сторінках – напис українською мовою, зроблений І. Мазепою, про передачу Євангелія єпископу Переяславському. Є також написи латинською мовою, це свідчить про те, що певний час рукопис знаходився в Переяславській семінарії. Вже у XX ст. Євангеліє знаходилось у Полтавській бібліотеці, потім у музеї Києво-Печерської лаври.

Припускали, що в роки Великої Вітчизняної війни Євангеліє було знищено. Знайшов рукопис професор Київського університету С.І Маслов в архіві Києво-Печерської лаври в невеличкому сундучку. Чийсь добрі руки врятували цей безцінний скарб. За ініціативою професора книгу передали до Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського.

Під час інавгурації президента України в грудні 1991 року Пересопницьке Євангеліє було вперше використано як символ державності. На ньому присягав на вірність Україні перший Президент Леонід Кравчук. Саме з того часу з'явилася традиція присягати на цій книзі Президентам України, читаємо в статті **Омелянчук, І. Книга, на якій присягають Президенти / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр.- 2005.- 5 лютого.- С. 5.**

Значення Пересопницького Євангелія

Виняткова цінність «Пересопницького Євангелія» вимірюється в кількох аспектах. Насамперед це неперевірена пам'ятка української мови, адже являє собою першу в нашій історії книгу, написану живою, розмовною, народною українською мовою. Книга донесла до нас живу мову наших предків, мову, якою розмовляли на нашій землі чотири з половиною століття тому. Між іншим, ця мова загалом дуже

близька до сучасної розмовної мови.

Пересопницький рукопис знаменний також як найдавніший і притому один із найкращих перекладів Чотириєвангелія українською мовою. Наступні переклади Священних текстів українською були зроблені аж у ХІХ столітті, але й вони за рівнем майстерності здебільшого поступаються знаменитій Першокнизі. Про це свого часу переконливо писав Іван Франко.

Книга з Пересопниці заслужено вважається перлиною давнього українського книжкового мистецтва. Мистецтвознавці свідчать, що за вишуканістю оформлення вона стоїть на рівні кращих європейських рукописних книг того часу дізнаємося зі статті **Марушкевич, Л. Пересопницьке Євангеліє – національна святиня українців / Л. Марушкевич // Дивослово.- 2012.- № 2.- С. 13.**

Творами високого мистецтва є чотири віньеткові портрети євангелістів. Майстерно оздоблені рослинними, тваринними і змішаними орнаментами перші сторінки кожного з Євангелій. Елементи декору вдало вписуються в сам текст, кожна сторінка являє собою довершений взірець графічного мистецтва, продовжує тему стаття **Матвієнко, А. Пересопницьке Євангеліє - видатна пам'ятка українського відродження ХVІ ст. / А. Матвієнко // Дивослово.- 2004.- № 5.– С.31-34.**

Далі дізнаємося, що Пересопницьке Євангеліє - визначна рукописна пам'ятка староукраїнської літературної мови й мистецтва, переклад Євангелія так званою простою мовою, досить близькою до народної. Рукопис зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Пересопницьке Євангеліє — це унікальна українська Першокнига, це справжній духовний скарб. Адже це — Слово Боже, а значить — джерело знання, істина, це добро та любов, лагідність і милосердя, це зміст і віра, це минуле, сучасне і майбутнє. Це історія кожного з нас та шлях до вічної радості — спасіння Богом людини», - йдеться у повідомленні.

Цікаві факти про рукопис

Розділи починаються із коротких анотацій - сумаріїв. Цю католицьку традицію в українських конфесійних текстах застосували вперше.

За слов'янським зразком текст поділений на пронумеровані "зачала", що вказували коли читати.

Рукопис прикрашають чотири мініатюри виконані за схемою "Євангеліст за роботою": Матвій загострює перо, Марко думає, Лука ставить чорнильницю, Іоан диктує, але жоден з них не пише текст.

Пересопницьке Євангеліє було одним із фоліантів бібліотеки Івана Мазепи. У 1701 році гетьман передав рукопис до Переяславського кафедрального собору, про що свідчить фрагмент підпису на одній зі сторінок.

Євангеліє вивозили у Росію, книга поверталася назад.

У 1948 році професор Сергій Маслов виявив Євангеліє серед мотлоху в Києво-Печерській лаврі і передав до інституту рукопису Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського.

Сьогодні ця духовна святиня українського народу набула значення політичного символу нації — на Пересопницькому Євангеліє під час інавгурації присягають Президенти України. Тож рукопис залишає бібліотеку лише у день інавгурації Президента, коли голова держави на ньому та Конституції України складає присягу.

Список використаної літератури

Квітка, О. Світський ювілей церковної книги / О. Квітка // Літературна Україна.- 2011.- 18 серпня.- С. 11.

Марушкевич, Л. Пересопницьке Євангеліє – національна святиня українців / Л. Марушкевич // Дивослово.- 2012.- № 2.- С. 13.

Матвієнко, А. Пересопницьке Євангеліє - видатна пам'ятка українського відродження XVI ст. / А. Матвієнко // Дивослово.- 2004.- № 5.- С.31-34.

Омелянчук, І. Книга, на якій присягають Президенти / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр.- 2005.- 5 лютого.- С. 5.

Омелянчук, І. Пересопницькому Євангелію - 460 / Інна Омелянчук // Урядовий кур'єр. — 2021. — 1 вересня. — С. 5.

Омелянчук, І. «Хай святиться ім'я твоє...» / І. Омелянчук.- Урядовий кур'єр. - 2011. - 27 серпня.- С. 1, 8.

Пересопницьке євангеліє // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Репринтне відтворення видання 1955-1984 років. — Львів, 1996. — Т. 6. — С. 2014.

Писаренко, С. А долоню над Пересопницьким Євангелієм пронизує тепло! / С. Писаренко // Віче. – 2011. – № 1. – С. 6-8.

Решетняк, Н. В. Пересопницьке Євангеліє скарб минулого, святиня сьогодення / Н. В. Решетняк, Я. С. Махоня // Позакласний час.- 2011.- № 12.- С. 5.

Цимбалюк, Є. Оригінал – у книгосховищі, факсиміле розходяться по світу / Є. Цимбалюк, О. Юркова // Голос України.- 2011.- 4 серпня.- С. 22.

Чорна, С. Пересопницьке Євангеліє: від гетьмана Мазепи до президентів незалежної держави / Світлана Чорна // Голос України. — 2019. - 17 квітня. — С.1,14.

Шморгун, Є. Те, що гріє душу / Є. Шморгун // Літературна Україна.- 2011.- 21 квітня.- С. 10.

Чепіга, І. Пересопницьке Євангеліє. Історія відкриття пам'ятки / І. Чепіга // Бібліотечний вісник. – 1997. – № 1. – С. 38-39.